

УДК 159:9.315

Осецький В. Л.,*д. е. н., професор,**кафедра економічної теорії, макро- і мікроекономіки,**Київський національний університет**імені Тараса Шевченка, м. Київ***Татомир І. Л.,***к. е. н., доцент,**кафедра теоретичної та прикладної економіки,**Дрогобицький державний педагогічний університет**імені Івана Франка, м. Дрогобич*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ МІЖУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІВПРАЦІ У СТРУКТУРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості функціонування освітніх ТНК на глобальному ринку послуг. Дано оцінку новим організаційним формам міжнародної співпраці у структурі вищої освіти та визначено позитивні й негативні сторони її розвитку. Виокремлено основні перспективні напрямки діяльності об'єднань. Особливу увагу звернуто на появу віртуальних та мегауніверситетів, що пропагують дистанційні технології навчання.

Ключові слова: франчайзинг, освітній консорціум, глобальний альянс транснаціональної освіти, відкритий університет, освітні ТНК

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ФОРМЫ МЕЖУНИВЕРСИТЕТСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СТРУКТУРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Осецкий В.Л., Татомир И.Л.

В статье раскрыты особенности функционирования образовательных ТНК на глобальном рынке услуг. Дана оценка новейшим организационным формам международного сотрудничества в структуре высшего образования и определены положительные и отрицательные стороны их развития. Выделены основные перспективные направления деятельности объединений. Особое внимание обращено на появление виртуальных и мегауниверситетов, пропагандирующих дистанционные технологии обучения.

Ключевые слова: франчайзинг, образовательный консорциум, глобальный альянс транснационального образования, открытый университет, образовательные ТНК

ORGANIZATIONAL FORMS OF INTERUNIVERSITY COLLABORATION ARE IN STRUCTURE OF HIGHER EDUCATION

Oseckiy V., Tatomur I.

The article reveals peculiarities of educational transnational corporations in the global services market. The estimate of new organizational forms of international cooperation in higher education and the structure identified positive and negative aspects of its development. Thesis there is determined basic perspective directions of associations. Special attention is paid to the emergence of virtual and mehauniversytetiv, promoting distance learning technologies. In the conditions of globalization of world economy specialization and cooperation in the sphere of scientific researches and qualitative the organizations of educational process becomes an indispensable condition of development of the higher education. Appeal of the international cooperation between educational institutions of the different countries of the world is explained by their scientific and pedagogical potential, high level of educational and methodical providing, financial support of partners and strengthening of integration potential in the world.

Keywords: *franchayzing, educational consortium, global alliance of transnational education, opened university, educational multinational corporations*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки обов'язковою умовою розвитку вищої освіти стає спеціалізація та кооперація у сфері наукових досліджень та якісна організації навчального процесу. Привабливість міжнародного співробітництва між освітніми установами різних держав світу пояснюється їх науково-педагогічним потенціалом, високим рівнем навчально-методичного забезпечення, фінансовою підтримкою партнерів та посиленням інтеграційного потенціалу в світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної проблематики засвідчив наявність незначного числа напрацювань з боку українських вчених. Плідний результат діяльності показали, професори Чорноморського державного університету імені П. Могили Л. Клименко та Ю. Кондратенко [3], які проаналізували можливості об'єднання різнопрофільних університетів України з урахуванням їх потенціалу в академічні консорціуми, довівши необхідність впровадження механізму багатовекторної неперервної освіти, утвердження принципів університетської автономії та академічної свободи у ВНЗ-партнерах. Професори Чернігівського державного інституту економіки і управління Каленюк І.С. та Гонта О.І. [1] аналізуючи перспективи утворення транскордонних університетів довели, що підґрунтям для консолідації їх наукової та навчально-методичної діяльності є функціональна та територіальна близькість розташування регіонів, усталена роками спадкоємність наукових шкіл, історична й культурна спадщина та споріднена функціональна спрямованість закладів освіти.

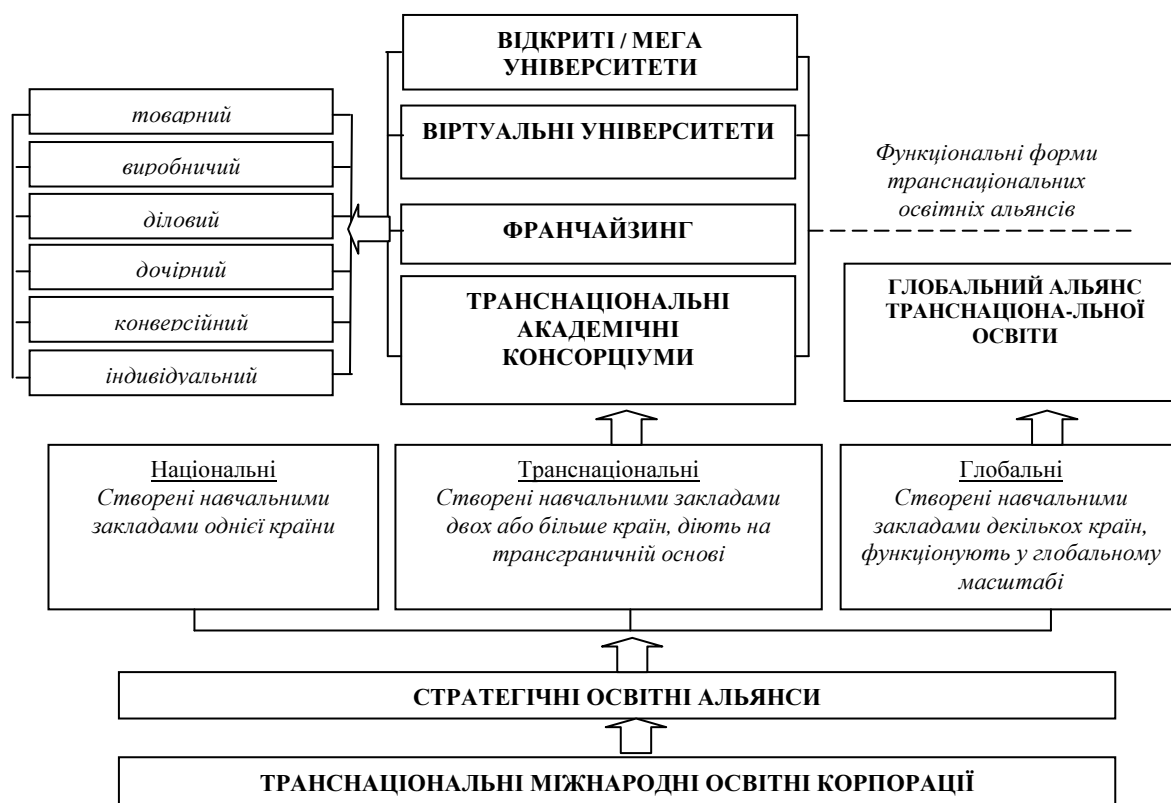
Напрацювання російських вчених [2, 5] пов'язують з розкриттям ролі стратегічних альянсів як форм інтеграційної взаємодії у сфері професійної освіти та визначенням їх нових характеристик в умовах глобальних змін, а також обґрунтуванням напрямків підвищення альянсоспроможності освітніх установ, серед яких особливе значення відводиться удосконаленню державного й освітнього менеджменту, автономізації вищих навчальних закладів та розвитку їх кадрового потенціалу.

Мета статті. Аналіз організаційних форм міжуніверситетської співпраці у структурі вищої освіти.

Основні результати дослідження. Перспективними формами гнучкого реагування на запити вищої школи можна вважати наступні форми освітньої організації та взаємодії у світі, що представлені на рис. 1. На глобальному ринку освіти ТНК функціонують в умовах жорсткої конкурентної боротьби, а їх дії по формуванню нового ринку знань характеризуються наступною групою ознак: *по-перше*, мова йде про концентрацію зусиль на всіх конкурентних параметрах: витратах пов'язаних з організацією навчального процесу, якістю надання освітніх послуг, рівнем фінансування та рівнем навчально-методичного забезпечення тощо. *По-друге*, в силу своєї транснаціональної структури корпорації можуть отримувати вигоду й з національних відмінностей у кон'юктурі ринку освітніх послуг, економічній політиці держави тощо.

По-третє, освітні ТНК розробляють та впроваджують глобальні інноваційні стратегії багатоаспектно, надаючи широкий спектр освітніх послуг, як в межах кампусу, так і онлайн режимі, у результаті чого революція «зростаючих очікувань» в освіті перетворюється у революцію «прогресивних змін». Кількість провайдерів освітніх послуг невпинно зростає. Сьогодні американські університети мають понад 78 кампусів по всьому світу, включаючи Велику Британію. Австралійські університети розмістили свої кампуси в Малайзії, Сінгапурі, Об'єднаних Еміратах. Посилюють свою діяльність на міжнародних освітніх ринках Франція і Німеччина. Їх об'єктом є насамперед країни Східної та Центральної Європи, а з членів ЄС – Греція [8]. Новим провайдерам освітніх послуг цілком під силу змінити освітню мапу та вивести конкуренцію в освітній сфері на інноваційний виток розвитку. Сьогодні азіатами формується потужний четвертий освітній центр, який згодом розширить межі ринку та заявить про себе в експортному керунку.

По-четверте, консолідуючи інтелектуальні активи, ТНК чинять більший вплив на міжнародний попит на освітні послуги та кар'єрні очікування молоді з менш розвинутих держав, змінюючи при цьому традиційні формати отримання знань. *По-п'яте*, посилюється агресивна експансія місцевих освітніх провайдерів, яка веде до їх цілковитого витіснення з ринку та коригування цінової політики.

Рис. 1. Організаційні форми міжнародної співпраці у структурі вищої освіти

Джерело: складено авторами

Сучасні освітні ТНК – це, як правило, неурядові організації з недержавною системою фінансового забезпечення, але з потужною державною підтримкою, які консолідують свої зусилля не лише на розв’язання освітнянських проблем, а й торкаються суміжних сфер діяльності – мистецтва та культури. Таких масштабних ТНК чимало:

DAAD – німецька служба академічних обмінів викладачами і вченими, що об’єднує 233 вищих навчальних заклади і налічує 14 представництв та 50 інформаційних центрів по всьому світу;

British Council – міжнародна організація Великобританії, що займається пропагуванням англійської мови, освіти та культури у всьому світі, представництва якої знаходяться у 110 державах;

SIMO – центр міжнародної мобільності Фінляндії, який займається питаннями співпраці у сфері освіти, культури та ділового життя;

IDP Education Australia – міжнародна організація, що займається підтримкою австралійської освіти і налічує 70 офісів у всьому світі;

EduFrance – освітнє агентство Франції, що покликане забезпечити привабливість французької системи освіти та покращити умови прийому іноземних студентів і налічує 80 представництв по усьому світу. Його структура охоплює 175 французьких університетів, вищих шкіл і інститутів;

NAFSA – американська організація, яка сприяє розвитку міжнародної системи освіти та мобільності студентів і викладачів, підвищенню якості освіти та співпрацює з посольствами й консульствами більше 160 держав.

У щоденну практику ТНК входять сотні проєктів. Вони підтримують програми поширення рідної мови, організують обмін студентами та науковцями, надають інформаційно-консультативні послуги, піарять національну освіту, конкретні навчальні заклади та програми і багато чого іншого – аж до обслуговуючого сервісу груп іноземних студентів. І, як показує їхній досвід, формат ТНК виявляється досить продуктивним [4].

Більшість ВНЗ небажають в силу тих чи інших обставин вести освітню діяльність поодиноці, але одночасно не погоджуються на поглинання або злиття. Намагаючись зберегти свою самостійність вони вступають у різні форми партнерських відносин (табл. 1), одними з яких є стратегічні освітні альянси, які ТНК зробили одним із своїх інструментів глобальної конкурентної боротьби та експансії на ринках розвинутих держав світу.

Таблиця 1. Переваги та недоліки організаційних форм міжнародного партнерства ВНЗ

<i>ПЕРЕВАГИ</i>	<i>НЕДОЛІКИ</i>
<ul style="list-style-type: none"> - самостійність, незалежність та автономність діяльності учасників; - спільний розподіл ризиків, контролю та результатів діяльності між ВНЗ-партнерами; - відсутність жорстких зв'язків, які б обмежували свободу входу та виходу з об'єднання за ініціативи учасника; - партнерські відносини дають змогу здобути цінні ресурси та можливості, які навчальні заклади не могли отримати до об'єднання; - спільне використання навчального фонду, обмін науковими напрацюваннями та просування освітніх продуктів на ринок; - економія на масштабах та трансакційних витратах; - забезпечують можливість усунення небажаних конкурентів; - утримання витрат на низькому рівні та можливість залучення іноземних інвесторів; - участь у тематичних кластерах для взаємозбагачення й обміну провідним досвідом. 	<ul style="list-style-type: none"> - можливі перешкоди створюють мовний і культурний бар'єри; - наявність декількох керівних центрів, а у результаті розбіжність поглядів щодо організації процесу співпраці; - нестабільність організаційної структури; - високий ступінь ризику низької результативності діяльності об'єднання; - відсутність чіткого визнання результатів співпраці; - складність регулювання взаємовідносин.

Джерело: складено автором

В даний час доводиться говорити про функціонування у межах європейського співтовариства так званих *альянсів знань*, які спрямовані на зміцнення інноваційного потенціалу ВНЗ різних держав світу на основі міжнародних структурованих проектів між вищою освітою та бізнес структурами на взаємовигідній основі. Мова йде про спільну розробку міждисциплінарних підходів до організації навчального процесу, сприяння обміну, поширенню та спільному створенню знань, вдосконаленню процесу управління та фінансування. Такі альянси утворюються у рамках програми Еразмус.

Освітня співпраця у багатосторонньому форматі передбачає систему преференцій для громадян країн, що входять у той чи інший альянс. Мова йде про визнання документів про освіту, які дають право вільного вступу у навчальні заклади країн-учасниць, академічну мобільність студентів та професорсько-викладацького складу, а також певні пільги при працевлаштуванні з отриманими документами про вищу освіту в країнах альянсу.

Функціональною організаційно-правовою формою транснаціональних освітніх альянсів є некомерційне партнерство у формі консорціуму. *Міжнародний освітній консорціум* – це нова інституційна форма добровільного об'єднання навчальних закладів та освітніх установ різних держав світу на коопераційній основі з метою налагодження й координації міжінституційної співпраці у сферах академічної мобільності, забезпечення спільного та раціонального використання науково-педагогічного потенціалу ВНЗ-партнерів, проведення науково-дослідних робіт, апробації та використання результатів досліджень, розроблення навчально-методичних комплексів дисциплін й підвищення конкурентоспроможності у глобальних масштабах.

При входженні у консорціум навчальні заклади повністю зберігають свою автономність та мають можливість вільного виходу з об'єднання. Від присутності на глобальному ринку вони отримують чимало переваг: завоювання нової ринкової ніші; можливість ефективно реалізувати модель відкритої освіти на зовнішньому ринку; економію на масштабах; переваги від диверсифікації сфери діяльності; можливість глобального фінансування та нагромадження академічного капіталу; високу репутацію тощо.

Пріоритетними напрямками діяльності освітніх консорціумів слід вважати наступні:

1. Розвиток інноваційних форм організації навчального та освітнього процесів.
2. Обмін досвідом між учасниками консорціуму шляхом проведення конференцій, конгресів, семінарів, симпозіумів, майстер-класів різного формату.
3. Проведення спільних стажувань та розвиток академічної мобільності студентів, аспірантів й викладачів між ВНЗ-учасниками.
4. Запозичення досвіду щодо впровадження нових форм і технологій викладання.
5. Створення спільних навчальних посібників, підручників та освітніх проектів.

6. Залучення партнерів та інвесторів з країн-учасників для практичного втілення перспективних проєктів.

7. Створення єдиної відкритої електронної бази навчально-методичного забезпечення та відкритого комунікаційного простору для діалогу фахівців різного професійного спрямування за темами, які становлять відповідний інтерес.

8. Розвиток нових інфраструктурних форм організації навчально-освітньої діяльності.

Прикладом найбільш успішних консорціумів, що функціонують у різних країнах можуть слугувати Державний технологічний університет (National Technological University) в США, NETTUNO та CUD в Італії, Агенція відкритого навчання (Open Learning Agency) та Contact North / Contact Nord у Канаді. В Австралії успішно функціонує Консорціум восьми традиційних університетів – Відкрите навчання Австралії (Open Learning Australia – OLA). У рамках діяльності даного Консорціуму студенти австралійських університетів мають можливість прослуховування курсів вищих навчальних закладів, що входять до складу цього об'єднання. Зокрема, це стосується курсів за напрямками: мистецтво, соціальні науки, бізнес, технології і прикладні дослідження [1]. Багатий досвід створення консорціумів університетів мають також Китай, Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія.

На особливу увагу заслуговує *IMS Global Learning Consortium* або *IMS Global* чи *IMS GLC* (IMS – Instructional Management System) – міжнародна некомерційна організація, основним завданням якої є забезпечення розширення використання сучасних навчальних технологій в освітній сфері. Свою діяльність консорціум веде з 1995 р. за підтримки більш як 190 організацій – визнаних лідерів у сфері навчальних та освітніх технологій, включаючи провідних постачальників продукції на основі навчальних технологій, провідні інститути у сфері навчання та освіти, а також міжнародні урядові та професійні консорціуми.

Не залишається осторонь глобалізаційних процесів і українська система вищої освіти. 2015 рік став знаменним для створення балтійсько-українського академічного консорціуму в складі наступних навчальних закладів: Каунаський університет Вітаутаса Великого, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Вища державна професійна школа в Хелмі, Люблінський католицький університет імені Івана Павла II та Європейська асоціація міжнародної освіти (Стокгольм, Швеція).

Порівняно новими утвореннями є консорціуми з дистанційного навчання, які діють у формі *віртуальних університетів*, що мають спільні академічні спрямування. Прикладом можуть слугувати одноштатні університети США (університети штату Техас, Кентукі, Іллінойс, Теннесі, Південної Дакоти, Оклахоми, Огайо, Мічігану), які охоплюють ряд державних інституцій та акредитованих навчальних закладів, що пропонують велику кількість університетських інтерактивних курсів в різних предметних областях. При цьому

вивчення курсів проходить через так званий телекампус (телевізійне університетське містечко).

Більшість держав світу уже сьогодні можуть похизуватися змінами інституційного життя своїх ВНЗ, які адаптувались до нових форм навчальної та наукової співпраці. Поява на ринку *університетів відкритого типу (мегауніверситетів)*, що пропагують дистанційні технології навчання стала справжнім проривом в освітній сфері. Одними з найперших світовими мегауніверситетами дистанційного навчання стали University of South Africa (Африка, 1946 р.), British Open University (Велика Британія, 1969 р.), FernUniversität in Hagen (Німеччина, 1974 р.). Визнаним лідером у системі електронної освіти у світі є Північна Корея, яка за свої новації у 2007 році отримала нагороду від Юнеско. Пустила у хід важку артилерію і Франція вивівши свої вищі школи на міжнародний ринок. Так, перший набір студентів у вересні 2015 років провів французький мегауніверситет Париж-Сакле, який об'єднав 19 ВНЗ Франції та підприємницький сектор Парижу. За свій науковий потенціал та масштабність діяльності він отримав назву Французька силіконова долина.

Показники табл. 2 свідчать про наступну тенденцію: лише 10 – 20% осіб, що навчаються у більшості мегауніверситетів отримують вищу освіту, решта 80% задовольняють свої потреби в навчанні, отримують сертифікати та проміжні документи. Значно кращі результати діяльності, щороку показує Китайський технологічний університет.

Таблиця 2. Основні дані діяльності мегауніверситетів світу на початку XXI ст.

№	Назва університету	Студенти, що навчаються для отримання вищої освіти	Щорічний прийом	Щорічний випуск
1	Китайський технологічний університет	530,000	101,000	77,000
2	Національний центр дистанційного навчання Франції	184,614	184,614	28,000
3	Національний відкритий університет імені Індіри Ганді	242,000	91,000	9,250
4	Університет Тербука, Індонезія	353,000	110,000	28,000
5	Університет Пайнайм Ноор, Іран	117,000	34,950	7,563
6	Корейський національний відкритий університет, Корея	210,573	100,000	11,000
7	Університет Північної Африки	130,000	60,000	10,000
8	Національний університет дистанційного навчання, Іспанія	110,000	31,000	2,753
9	Відкритий університет Сукотай Тамматрират, Таїланд	216,000	103,130	12,583
10	Університет Анadolу, Турція	577,804	106,785	26,321
11	Відкритий університет, Великобританія	187,450	50,000	18,389

Джерело: [7]

Така форма інституційної співпраці та поширення знань з кожним роком набуває все більших масштабів. Так, у 2003 р. у м. Шанхай (Китай) пройшов перший Всесвітній саміт керівників мегауніверситетів, на якому була прийнята декларація про створення глобальної мережі таких навчальних закладів (Global Mega-University Net).

За допомогою Інтернет ресурсу студенти мають можливість приймати участь в лекціях і семінарах інших навчальних закладів. Результати їх навчання в університетах-партнерах визнаються усіма учасниками альянсу. Електронна платформа містить великий потенціал й для професорського-викладацького складу: вони мають змогу пропонувати власні навчальні курси іншим вищим закладам освіти, і тим самим розширювати можливість спеціалізації окремих партнерів. Таким чином, електронні університети результують модель гнучких форм навчання й наочно демонструють можливість організації і технічного здійснення обміну освітніми досягненнями.

З метою поглиблення взаємодії між навчальними закладами та забезпечення контролю якості вищої освіти було утворено міжнародне об'єднання – Глобальний альянс транснаціональної освіти, який об'єднав цілу низку ВНЗ, окремі бізнес-структури та міністерства держав світу, що займаються питаннями акредитації та сертифікації навчальних програм. Вагомим здобутком цієї міжнародної інституції стало розроблення трьох варіантів угод співпраці між національними й закордонними ВНЗ. Мова йде про програми-близнюки, спільне визнання програм та систему франчайзингу. Саме на останній і зупинимось більш детально.

Масштабність сектору вищої освіти у світі пов'язують із комерціалізацією результатів діяльності. Таку можливість для комерційних альянсів забезпечила система *франчайзингу*, яка дозволяє закордонному ВНЗ, завдяки організації спільної діяльності з навчальними закладами інших держав світу розвиватися швидше, без втрати належного рівня якості, й з меншими капіталовкладеннями, ніж при використанні традиційних способів організації та здійснення освітньої діяльності. Вагомий внесок у поширення ідей франчайзингу в освітній сфері зробив російський економіст С.О. Нечитайло [6]. У своєму дисертаційному дослідженні «Франчайзинг на ринку освітніх послуг регіону» з позиції змісту та специфічних особливостей він виокремив наступні види університетського франчайзингу:

- *товарний* – являє собою розподільчу систему збуту освітніх продуктів та послуг вироблених ВНЗ-франчайзером;

- *виробничий* – передбачає видачу ВНЗ-франчайзерами ліцензії іншим відомим ВНЗ на використання власного товарного знаку чи марки при створенні ними нових освітніх продуктів і послуг;

- *діловий* – являє собою видачу ліцензії на товарний знак і спосіб ведення освітнього процесу, а також використання відповідного «ноу-хау»;

- *дочірній* – передбачає організацію незалежного навчального процесу під патронатом ВНЗ-франчайзера;

- *конверсійний* – характеризується тим, що освітні продукти і послуги продаються лише ВНЗ-франчайзі, які дали згоду вести свою роботу виключно і згідно освітнього процесу франчайзера.

- *індивідуальний* – являє собою продаж ліцензії (франшизи) на якийсь один вид ведення навчального процесу.

Висновок. Отже, за останні роки глобальний ринок освітніх послуг суттєво збагатився новими формами інституційної співпраці та партнерства, які значно розширили географічні межі здобуття вищої освіти мешканцями різних держав світу. Транснаціональна спрямованість освіти змусила консолідувати зусилля ВНЗ у конкурентній боротьбі з іноземними провайдерами за вступника, науковий і кадровий потенціал. Перспективи подальших наукових досліджень у цій царині слід скерувати на визначення взаємовигідних умов міжуніверситетської співпраці для українських ВНЗ.

1. *Каленюк І. С. Перспективи утворення транскордонних консорціумів університетів / І. С. Каленюк, О. І. Гонта // Вісник Донецького університету. Серія: Економіка і право. – 2011. – Спецвипуск. Т.1.*

2. *Карпущина Е. А. Стратегические альянсы как форма интеграционного взаимодействия в сфере бизнеса и профессионального образования : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05, 08.00.14 / Е. А. Карпущина. – Москва, 2005.*

3. *Клименко Л. Перспективи і роль академічних консорціумів у процесах реформування вищої освіти в Україні / Л. Клименко, Ю. Кондратенко // Маркетинг в Україні. – 2012. – № 2.*

4. *Красовська О. Ю. Глобальне освітнє середовище / О. Ю. Красовська // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 4/2.*

5. *Луныкин А. Н. Развитие форм стратегического взаимодействия профессионального образования и бизнеса: институциональные и управленческие аспекты : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.00.01 «Экон. теория» ; 08.00.05 «Экономика и упр. нар. хоз-вом (менеджмент)» / А. Н. Луныкин. – М., 2011.*

6. *Нечитайло С. А. Франчайзинг на рынке образовательных услуг региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (сфера услуг)» / С. А. Нечитайло. – Тольятти, 2012.*

7. *Тихомиров В. П. Дистанционное образование: история, экономика, тенденции [Электронный ресурс] / В. П. Тихомиров / Всероссийской конференции по дистанционному*

образованию (г. Москва, МЭСИ, 8-9 апреля 1997 г.). – Режим доступа: http://www.e-joe.ru/sod/97/2_97/st065.html.

8. *Rocketing demand is Luring British universities abroad* // *The Economist*. – 2010. – № 28.

Стаття надійшла до редколегії 05.07.2016 р.